

Cuprins

Partea întâi. Flăcăul din orașul nostru	7
Partea a doua. Lumina de la răsărit vine cu o călăreață/săltăreață.	49
Partea a treia. De ce Piața Kiliei trebuie să poarte numele său istoric.	111
Partea a patra. Efectul zorilor asupra inteligenței materiei	219
În loc de epilog. Scrisoarea lui Pillat (toamna lui 1988)	229
<i>Mulțumiri.</i>	247

Vartan ARACHELIAN

Fiction-Ltd

La capătul nopții

roman

POLIROM
2015

Din noaptea de coșmar, Cetatea ieșise odată cu venirea primăverii. Era ca o febră galopantă, ce mai. Tunurile plecaseră departe ca să probozească asupra celor care porniseră războiul, atât de departe, încât cetățenii se credeau izbăviți de ele pentru vecie. Ieșiți din chingile austerității, eliberați de constrângeri exterioare, la început oamenii se manifestară anarhic și demolator. Mai întâi fură devastate, cum spuneam, magaziile cu efecte militare lăsate în perfectă orânduială de nemți, care se retrăgeau în Bulgaria; Valeriu Timișana se jură și acum că în copilărie a văzut cu ochii săi dosarele în care fuseseră încopciate listele cu inventarul ținut la zi de magazionerii germani. Chiar cu acribia scârțanului care nu e conștient că i-a sunat ceasul. Sau poate a omului cumpătat care mai are puterea să pună rânduială în averea sa, tocmai ca ea să nu fie pricină de zavistie între moștenitori. Așa lăsaseră și nemții dosarele, chiar dacă fuseseră zoriți, în plină noapte, s-o ia din loc. Valeriu se jură, oricui avea curiozitatea să afle amănuntele fugii nemțești, că listele erau caligrafiate de o mână meșteră în scrisul acela ascuțit, gotic, iar că pe ultima filă a dosarului, acolo unde își pun semnăturile părțile, văzuse lăbărțată iscălitura lui Adolf Hitler. Dacă cineva l-ar fi întrebat pe ce se bazează când crede că

era autentică această semnătură olografă, Valeriu ar fi ridicat din umeri:

— Eu spun ce-am văzut, nu ce-am constatat.

Cum pe aici umbla și sosia lui Hitler, autorul înclină să creadă că acesta a semnat inventarul trecut în sarcina administrației române. Cum administrația era, ca de obicei, în ariergardă, adică în întârziere la întâlnire, fiind ocupată la București să vadă cine câștigă și cine pierde Puterea, nu numai că foștii aliați au spălat putina de la Constanța cu punctualitatea lor tipică, exemplară, dar și printr-un admirabil pas de găscă, pas mai degrabă de defilare decât de retragere pe poziții dinainte stabilite. Au plecat în grabă, lăsând bunurile la cheremul străzii. A fost un spectacol uriaș, prima superproducție cinematografică postbelică – am putea-o situa în timp – cu mii și mii de actori și cu o recuzită cum niciuna dintre ele n-a egalat-o în diversitate și valoare. Valeriu Timișana a fost spectator, dar și actor în acest film, ca în democrația ce avea să vie, producător și beneficiar totodată. Din punct de vedere material nu s-a ales cu prea multe: o cască de război care i-a folosit de țucal, până aproape de majorat, aruncat la împlinirea vârstei cu pricina, fiind de mult ruginită, un binoclu marca „Zeiss”, cu care putea privi, ca din loja regală, spectacolele străzii – fascinante, putem depune mărturie! –, și o placă de gramofon cu un cântec – da, același cântec care răzbătea din cârciuma domnului Șarpe, din mahala, *Lili Marlen*. Discul ăsta avea să-l asculte atât de mult la patefonul familiei, încât îl uita Dumnezeu fredonându-l în cele mai neașteptate locuri, motiv pentru care era să dea de dracu' la maturitate.

Din punct de vedere spiritual, câștigul a fost mai mare; moștenirea și-a putut-o asuma fără niciun efort

fizic, fără a risca să fie călcat în picioare, departe de brutalitatea monomului ațâțat de chilipir, fără a-și folosi coatele ca să parvină spre bunurile devenite incomode pentru retragerea strategică a armatelor Marelui Reich. Întâmplarea avea să-i deschidă ochii asupra unui precept, altfel imposibil de formulat la vârsta avută: în viață orice este permis dacă morala, pe care politica zilei o dictează, este îngăduitoare. Devalizarea magaziiilor germane, până când autoritățile române s-au hotărât să pună santinele ca să păzească magazinele goale, se chema autodespăgubirea păgubiților de război și prevestea spolierea gospodarilor care aveau două cămăși de una dintre ele, furt comis cu acte în regulă în numele unui socialism egalitarist, dublând astfel numărul celor pentru care, în viitorul imediat, cămașa avea să fie mai aproape de corp decât bunul său vecin. Sperjurul, minciuna, delațiunea erau mijloace îngăduite pentru combaterea filistinismului burghez. Din acel timp simțea că se agită în el două tendințe rebele, care deseori intrau într-o acută stare de conflict: una-i dădea ghes să facă tot ceea ce nu-i de-a dreptul interzis și alta îl constrângea la obediență față de morala zilei. Prima oară când avea să-și dea seama că poate să fie propriul său dușman – postura în care-l expuneau demonii săi interiori – s-a petrecut cu mult timp după marea devalizare a depozitelor nemțești, după ce vidul de putere lăsat în urmă de fuga neprogramată a nemților a fost umplut.

Cum după lunga noapte otomană cetatea trăise, după Războiul de Independență, revelația obârșiei sale tracice, acum, după noaptea teutonă, zorile sale erau luminate de un astru latin. „Panem et circenses...” De pâine nu dusesese lipsă cetatea nici în timpul războiului, de giumbușlucuri, da; ele distonau cu sobrietatea prusacă, cu

morala austeră a omului nou, pe care-l însămânța, oriunde trecea, în marș cu pas de găscă și tancuri Panzer, al Treilea Reich. Un imperiu destinat să stăpânească lumea, la fel ca Imperiul Roman, o mie de ani. Asta îi preziseseră astrologii lui Hitler și el credea în ei ca în steaua sa nemuritoare. Așa cum se întâmplă cu niște arcuri oțelite scăpate din corset, tot așa se petrec lucrurile și cu o colectivitate supusă vreme îndelungată unei moralități mutilatoare, potrivnică nevoilor naturale. Destinderea era exagerată, peste limitele maxime admise. În plină devorare recuperatoare se afla acum Cetatea. Foamea de distracții, de năzbâtii era nesățioasă și imaginației celor din branșă i se puneau în sarcină descoperirea de jocuri, montaje, dansuri tematice, parabole comice care să distreze, dar și să învețe câte ceva. Nu se simțea încă nevoia unei satire care să ridiculizeze excesele, altfel s-ar fi apelat la alt dicton latin: „Ridendo castigat mores”. Morala nu duce lipsă de dictoane, dar de enoriași cu frica ei, da! Acum era nevoie de proclamarea adevărurilor, mult timp ținute la popreală, și pentru asta, concursul pe care-l lansaseră edilii fusese pus sub un alt slogan latinesc: „Ridendem dicere verum”...

După atâția ani în care adevărul umblase cu capul spart și mulți cetățeni își pipăiau cucuiele căpătate de la rigorile Legii marțiale sub care fusese pusă Cetatea de Guvernatorul ei militar, doza de anestezic (cum se dovedeau a fi gluma, farsa, comedia, scheciul politic, cabalele golaniilor împotriva femeilor vinovate de a fi împărțit patul păcatului cu nemții, batjocorirea bastarzilor) se dovedea de la o zi la alta insuficientă; mărirea rației de răs era revendicată ultimativ, căci de nu...

„Vox populi, vox dei”, își spuseră fruntașii orașului, oftând neputincioși, deschizând porțile cetății tuturor

celor care aveau dispoziție pentru circării. Și așa se face că prin fața noului consiliu de conducere (pe rusește = soviet) începură să se perinde, ca la curtea lui Verde-mpărat, fel și fel de indivizi contaminați de boala heliadescă a autorlăcului. Umoriști și ne-, textieri de muzici ușoare sau mobilizatoare, șefi de fanfare și șefi de ocoale, care, răsând singuri, credeau că-i pot molipsi și pe alții. Își încercau acum șansa de a se muta în Cetate: trompetiști rezerviști și tromboniste active, o lume pe cât de pestriță, pe atât de dornică să satisfacă mulțimea...

Jean Constantin era singurul dintre cei îndreptățiți să se prezinte în fața frunțașilor cetății. Dar absentă încă. Vă înșelați dacă credeți că modestia l-a împiedicat sau cumva îl întârziase să ajungă la genul comic, la fel ca Toma Caragiu, tot aici, la Constanța, făcând stagiul de actor dramatic. Nu, de trei ori nu!, ca la brigadă! Modestia avea să-i vină mai târziu, când, odată cu creșterea umorului său, avea să înceapă să refuze șușanalele care-l retribuiau prea modest, cu sume sub patru cifre... Deocamdată, adolescentul Jean Constantin se exersa în branșa constructorilor, unde în vârf se aflau arhitecții, iar la bază mulțimea de săpători; alfabetul pe care-l descifra era destinat îngroșării piramidei la talpă, temelia oricărei construcții. Un veritabil maestru avea să fie lovitura sa de târnăcop! Numai că nu ea îl va face cunoscut „urbi et orbi”, chit că a fost unul, după propria sa mărturie, dintre cei mai zeloși membri ai brigăzii a V-a Constanța de pe Șantierul Național al Tineretului Bumbesti-Livezeni. Dacă nu vi-l puteți imagina în postura asta, ci mai degrabă ca centru înaintaș în acel trio de aur din programul de revelion la TV – „Jean, Fănică

și Aurica" ... atunci revedeți în cinemateca dumneavoastră personală filmul *Răsună Valea*, în care Radu Beligan s-a inspirat din Jean Constantin, brigadierul, pentru a-l întrupa pe Niki, fiu de bancher bucureștean, venit pe șantier să-și dregă biografia în sens proletar. Se vede bine, greșise adresa. Ghinion. Debutul ca brigadier se va dovedi mașteră, de parcă istoria nu l-ar fi marcat îndeajuns. Lovitura sa de târnăcop avea să zdrobească bombeul elegantului pantof cu talpa de crep. Aflat la modă, pantofii nu-i luase Niki ca fruntaș în producție, așa cum aveau să se căpătuiască stahanoviștii, adică fruntașii, pe rusește, și nu fiii de bancheri. Numai în artă orice e posibil. Jean nu era fiu de bancher ca Niki, deși ursitele îl destinaseră să facă bani din răs. Ce ți-e și cu vorbele astea latinești! Cuvintele, reflecta la maturitate Valeriu, sunt ca niște bidoane în care toarnă de toate diversele contexte politice. Așa a devenit cuvântul – sare = salariu/salariat, leafă/lefeștiu, bugetar și acum retribuție. Închizând cercul, adică dând bidonul pe de lături, de atâta bănet, „ridendo castigat mores” se poate traduce liber prin „să faci bani râzând”... Istoria cuvintelor este și o istorie a moravurilor.

Când ne aducem aminte de soartă

Ce înseamnă să ajungi la timp în gară, să fii punctual, adică, și să nu te legeni cu iluzia că te așteaptă trenul sau ai norocul să fugi după el, căci poate o ia la deal. De parcă pentru tine, pedestraș, dealul s-ar preface în vale, cum vrea să ne facă chefereul să credem, mai ales în vacanța de iarnă a studenților, când orice rapid e